

Ýakyn Gündogar: Sorag bermäň

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Ýakyn Gündogar: Sorag bermäň ÝAKYN GÜNDOGAR: SORAG BERMÄŇ

Ýakyn Gündogaryň «hötdesinden gelmek» üçin öňki dersleri ýatdan çykarmak, az gürläp köp diňlemek, buýruklardan daşda durmak, eglişikler etmek, ilki ýigrimiden gowrak ýurt bilen, soňam köptaraplaýyn giň gurşawly şertnamalar bilen ylalaşyk gözlemek gerek

Ýakyn Gündogar bilen «gyzyklananda», ilki ýigrimiden gowrak ýurt bilen dil tapyşmak, soňam giň gurşawly köptaraplaýyn şertnamalar baglaşmak gerek.

Gaza uruşy dördünji aýyna aýak basanda, Günbatardaky käbir syýasaty öwrenijiler we düşünje merkezleri «Ýakyn Gündogar babatda näme etmeli?» diýip, hor bolup gygyrýarlar. Olara beriljek iň gysga jogap ýapon dilinde **«mu»** sözi bolup biler. Bu söz «Sorag bermäň» manysyny berýär.

Sorag kemter gaýtmalar bar bolanda berilýär we oňa beriljek islendik jogap ähli çekişmäni düýpli ýalňys düşünme ýagdaýyna iterip biler.

Bu ýerdäki sowal birnäçe sebäpden ötri kemter gaýdýar:

Birinjisi: geosyýasy, ykdysady, medeni, gumanitar hakykatyň düşnüksiz geografiki adalga inderilmegidir, özem bu adalganyň (Orta Gündogar) köp dürli warianty bar: Ýakyn Gündogar, Şam, Beýik Ortagündogar sebiti, konflikt ýarymaýy we ş.m...

Soňabaka ýigrimiden gowrak ýurtda ýaşayan takmynan 600 million adamy öz hekaýatlaryndaky elementlere öwürýär we olar boýunça näme etmelidigini çözmek keseyerlileriň ygtyýaryna galýar.

Hasam erbedi, bu adalganyň gurşap alýan ähli ýurtlarynyň birmeňzeş taryhy, sosial, syýasy wagtyň ramkasynda ýaşaýandyr öýdülmeğidir. Hemmeler üçin ylaýyk ýeke-täk çözgüt çemeleşmesi, mysal üçin, taýagyň bir ujundaky Ýemen bilen beýleki ujundaky Marokkonyň arasyndaky tapawudy görmeýär.

«Bulary näme etmeli?» çemeleşmesi ýewropa imperiýalarynyň öz ygtyýarlyklary astyndaky ýurtlary global küşt oýnundaky perziler hökmünde görýändigini kolonial döwrüň zyýanly galyndysydyr.

Şeýle çemeleşme kolonializmden soňky üýtgeşmeleriň ilkinji tapgyrlarynda we «Sowuk uruşa» çenli populýar bolmaga dowam etdi.

Häzirem peýdaly görünýär. Sebäbi agzalýan ýurtlaryň köpüsi juda dar gözüetimli elitalar tarapyndan dolandyrylýardy.

Kanunylygynyň we agalygynyň agramly bölegi üçin öňki kolonizator hojaýynlaryň hemaýatkärlerine ýa-da ABŞ-dyr SSSR ýaly global güýç oýnuna täze goşulanlara borçludyr.

Sebitiň soňky ýyllarda şaýatlyk eden düýpli üýtgeşmeleri munuň bilen baglanyşykly ähli ýurtlardaky ýagdaýy düýpgöter üýtgetdi. Käbirleri iň tejribeli synçylaryňam aklyna-oýuna gelmejek tizligi bilen öňe gitdi. Beýlekileri bolsa çöküşe we weýrançylyga giden aýlawly hem-de dar ýollara girmäge mejbur boldular.

Sebitiň ähli ýurtlarynda diýen ýaly täze oýunçy sahna çykdy:

«Arap bahary» diýlip at berilen duýdansyz harasatda ähli oňaysyzlyklara garamazdan hem-ä gurusy, hemem ýumrujy bolup

bilme ukybyny orta goýan halk köpçüliginiň güýji.

Jyn käbir ýagdaýlarda gowy sebäplerden ötri yzyna çüýsä salnyp biler, emma global maglumat rewolýusiýasy arkalu populýar güýç sahnanyň merkezine gaýdyp gelme potensialyny goraýar.

Käbir ýurtlarda täze we ýaş ýolbaşçylaryň elita gatlagy uly şatlyk bilen garşylansa-da, üýtgeşmä degişli umyt we gorky taýdan ilatyň agramly bölegini ikinji plana düşürüp biljek öwrülişiklere getirip biljek jedelli reforma maksatnamasyny boýnuna aldy.

Ýakyn Gündogar häzir örän çylşyrymly ýagdaýa girdi we indi ony nebit, Ysraýyl-Palestina çaknyşygy, mezhep dawalary, terrorizm we kemala gelmedik etniki toparlaryň çaknyşygy bilen çäklendirip bolmaýar.

Şonuň üçinem indi «Ýakyn Gündogar boýunça näme etmeli bolarys?» diýýänleriň ýeke-täk struktura däl-de, biri-birinden tapawutly, käwagt biri-birine çapraz talaplara we bähbitlere eýe ýigrimiden gowrak özbaşdak döwletden ybarat geosyýasy we medeni dünýä bilen ýüzbe-ýüz bolýandyklaryna düşünmegi gerek.

Başgaça aýdanda, Omanda peýda edip biljek zadyň Alžirde peýda etmezligi mümkin. Eýran bilen gidişmek Päkistan ýa-da Mawritaniýa Yslam respublikalary bilen gidişmäge meňzäbem biler.

Häzir Ýakyn Gündohar bilen gidişmek bir asyr öňki ýagdaý beýlede dursun, söweşjeň gämileri ýollamagyň we murtuňy syrmagyň peýda edip biljek on ýyl öňki ýagdaýy bilenem deň däl.

Häzir ýumşak güýç, ylaýta-da mundan tulumy dolularam haýsydyr bir wagtda çay çemçesinden köpüsini ulanmaga gaýraty çatmaýan, azyraklaryňam hemmesini ulanjak derejede meýilli bolan ýagdaýlarynda gara güýçden has täsirli bolýar.

Ýakyn Gündogaryň «hötdesinden gelmek» üçin öňki dersleri ýatdan çykarmak, az gürläp köp diňlemek, buýruklardan daşda durmak, eglişikler etmek, ilki ýigrimiden gowrak ýurt bilen, soňam köptaraplaýyn giň gurşawly şertnamalar bilen ylalaşyk gözlemek gerek.

Ýok, indi birmahalky günlerdäki ýaly aňsat däl...

Emir TAHIRI,
Eýranly žurnalist.

Şenbe, 10.02.2024 ý. Publisistika